

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.144>

ПРАВОМІРНЕ САМОТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИ У СУСПІЛЬСТВІ

Коваль І.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-5332-6958*

Коваль І.М. Правомірне самоствердження особи у суспільстві.

З'ясовано, що на вибір ціннісних орієнтирів і формування індивідуальних правових ціннісних установок впливають ряд об'єктивних і суб'єктивних чинників, тому, формування правомірного вектору поведінки людини в сучасному правовому просторі вимагає розвитку особистісних якостей людини через правову освіту, розвиток ціннісних правових орієнтацій, правової культури, правосвідомості.

Наголошено, що правосвідомість особи, як сукупність ідей, уявлень особи про позитивне право необхідно формувати на принципах взаємозв'язку і взаємодоповнення природного і позитивного права. У правовій державі і демократичному суспільстві людина повинна відчувати цю взаємодію у домінуванні загальнолюдських цінностей і принципів, що беруть початок з норм природного права, а також, антропоцентризму у нормах позитивного права. Формування правової культури окремого індивіда через усвідомлення ним призначення права, його змісту, основних ідей є запорукою поваги до права, до прав людини та сприяє формуванню ціннісного правового світогляду і розуміння принципів функціонування цивілізованого соціуму.

Зазначено, що сьогодні держава повинна піклуватися про те, щоб громадяни мали сформований належний рівень правової культури та правосвідомості, а також, важливо, щоб цей процес не був заідеологізованим, а навпаки, щоб особа відчувала, що їй ніхто не нав'язує жодних суспільних моделей та ідеалів, окрім як заохочується правомірне самоствердження.

Акцентовано увагу на тому, що правомірне самоствердження особи у суспільстві є основою її гармонійного існування в природно-правовому полі держави в межах природно-правового простору і триває протягом життя на основі засвоєння норм суспільної моралі, загальнолюдських ідеалів, усвідомлення цінності і призначення права та безумовності у дотриманні основних прав людини.

Формування правомірного вектору розвитку індивіда передбачає взаємодію основних соці-

альних інститутів задля розвитку правової культури, правосвідомості та правомірних соціальних установок, що сприятиме зменшенню проявів неправомірної поведінки людини.

Ключові слова: правомірне самоствердження, правомірна поведінка, правосвідомість, суспільство, правова культура, ціннісні правові орієнтації.

Koval I.M. Legitimate self-affirmation of a person in society.

It was found that a number of objective and subjective factors influence the choice of value guidelines and the formation of individual legal value attitudes. The formation of a legal vector of human behavior in the modern legal space requires the development of personal qualities of a person through legal education, the development of value-based legal orientations, legal culture, and legal awareness.

It is emphasized that a person's legal awareness, as a set of ideas and perceptions of a person about positive law, must be formed on the principle of interconnection and complementarity of natural and positive law. In a legal state and a democratic society, a person should feel this interaction in the dominance of universal values and principles originating from the norms of natural law, as well as anthropocentrism in the norms of positive law. The formation of the legal culture of an individual through awareness of the purpose of law, its content, and basic ideas is a guarantee of respect for law and human rights and contributes to the formation of a valuable legal worldview and understanding of the principles of functioning of a civilized society.

It is noted that today the state must take care that citizens have the proper level of legal culture and legal awareness, and also, it is important that this process is not ideological, but on the contrary, that a person feels that no one imposes any social models on him and ideals, except that legitimate self-assertion is encouraged.

Attention is focused on the fact that the legitimate self-assertion of a person in society

is the basis of his harmonious existence in the natural-legal field of the state within the natural-legal space and continues throughout life on the basis of learning the norms of social morality, universal ideals, awareness of the value and purpose of law and unconditionality in observance of basic human rights.

The formation of a legitimate vector of individual development involves the interaction of the main social institutions for the development of legal culture, legal awareness and legitimate social attitudes, which will contribute to reducing the manifestations of illegal human behavior.

Key words: legitimate self-assertion, legitimate behavior, legal awareness, society, legal culture, legal value orientations.

Постановка проблеми. Самоствердження людини у суспільстві – це складний процес, що залежить від особистісних властивостей людини, а також, від зовнішнього впливу соціальних чинників. Самоствердження особи в соціумі здійснюється через її поведінкові реакції в межах правового поля держави та природно-правового простору.

Формування правомірного вектору поведінки людини в сучасному правовому просторі вимагає розвитку особистісних якостей людини через правову освіту, розвиток ціннісних правових орієнтацій, правової культури, правосвідомості.

Сьогодні, під час війни росії проти України важливо забезпечити правомірне самоствердження громадян, адже кризово-перехідний стан розвитку суспільства може провокувати особу до неправомірної, або девіантної поведінки. Особливо вразливою категорією є неповнолітні особи, що перебувають на шляху становлення особистості і визначення пріоритетів та способів самореалізації у суспільстві.

Аналіз дослідження проблеми. Проблемним аспектом дослідження сучасних особливостей правомірного самоствердження особи у суспільстві як основи її гармонійного існування є нечіткість формування шляхів зазначеного самоствердження і особливостей забезпечення правомірної поведінки особи в кризових умовах розвитку суспільства. Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно опиратися на науково-теоретичний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів, істориків, соціологів і філософів, а саме: Т. Гарасиміва, С. Максимова, А. Романової, С. Сливки, Ю. Усенко, П. Штомпка та ін.

Їхні наукові концепції сприяли тому, що в межах психології, соціології та антропологічної юриспруденції формується ґрунтовний підхід до розуміння морально-правових, аксіологічних ціннісних установок, що сприяють правомірному розвитку людини.

Мета статті полягає в тому, щоб з філософсько-правового погляду проаналізувати особливості правомірного самоствердження особи у суспільстві як основи її гармонійного існування.

Виклад основного матеріалу. Людина здійснює свою життєдіяльність у суспільстві на основі правової поведінки через правомірне і неправомірне самоствердження. Сучасний соціум вимагає від особи динамічного розвитку через активне виконання соціальних функцій в межах державно-правового поля.

На вибір ціннісних орієнтирів і формування індивідуальних правових ціннісних установок впливають ряд об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Сьогодні наукова література пропонує значну кількість підходів до розуміння і трактування терміну і явища «суспільство» саме через призму людиноцентризму.

Представники політологічного напряму акцентують увагу на тому, що суспільство є формою життєдіяльності людей, способом їх соціальної організації і як система, воно розвивається на основі об'єктивних соціальних законів [1].

Вільна енциклопедія Вікіпедія трактує суспільство як самодостатню соціальну систему, основою якої є взаємини між людьми, що складаються в процесі реалізації особистих потреб кожного індивіда. Безпосередні взаємовідносини людей в межах суспільства доцільно характеризувати як соціальні. Зазначається, що окремим видом суспільства є людство – спільнота всіх людей [2].

Суспільство, що розвивається на основі соціальних законів визначає пріоритетними прагнення, сподівання людей, мотиваційні основи їх поведінки в державі.

Загальновідомо, що в юриспруденції поширеним є термін «правова поведінка особи». Це явище охоплює весь процес життєдіяльності людини і особливості її правового самоствердження.

Як зазначає Ю. Усенко, «правова поведінка – це юридично значуща, тобто врегульована нормами права поведінка особи, що зумовлює певні юридичні наслідки. Порівнюючи з іншими видами, правова поведінка здатна викликати виникнення, зміну або припинення правовідносин, в тому числі пов'язаних з юридичною відповідальністю. Як юридична категорія, правова поведінка є узагальнюючою, охоплюючи правомірну та протиправну поведінку. Правомірною поведінкою відповідає нормам права. Тоді як протиправна поведінка є протилежною правомірній та здійснюється з порушенням нормативно-правових актів» [3].

Щодо правомірної поведінки, то І. Переш та Я. Бариська характеризують її як масову, соціально корисну, усвідомлену поведінку (дію або

бездіяльність) індивідуальних чи колективних суб'єктів, що відповідає правовим нормам та принципам права і гарантується та забезпечується державою [4, с. 66–70].

Звичайно, на сьогоднішньому етапі розвитку цивілізації людство намагається самостверджуватися через правомірну поведінку. Такий підхід притаманний демократичним, правовим державам, але, на жаль, є ряд держав, що нехтують правами людини, цивілізаційними підвалинами існування суспільства і людства загалом. Зокрема, негативним прикладом є росія, котра порушуючи усі норми міжнародного права, закони і звичай ведення війни намагається «самоствердитися» на міжнародній політичній арені через неправомірні діяння своїх громадян і представників влади. Підтримка громадянами тоталітарного режиму доводить, що їхні ціннісні правові орієнтації деформовані і таке суспільство приречене у своєму регресі.

Правомірне самоствердження особи потребує просоціальної правової активності, що є шляхом до самоактуалізації особи, постійного розвитку її індивідуальних можливостей і соціального потенціалу, який потребує використання у процесі правової соціалізації таких засобів та методів, які стимулюють процеси самопізнання, проєктують перспективи соціально-правового розвитку людини [5, с. 69–76].

Формування правомірних ціннісних правових установок людини відбувається з раннього дитинства. Це безперервний процес, до якого залучені сім'я, заклади освіти, оточення і, певне суспільство загалом.

Безумовно, не варто вдаватися до певної стигматизації особи через неправомірну поведінку її близького оточення, але ми поділяємо думку, що оточення формує конкретного індивіда. І якщо неповнолітня особа формуватиме свої життєві установки на прикладі правомірної життєдіяльності сім'ї і близького оточення, то, безперечно, у більшості випадків у її свідомому дорослому житті домінуватиме правомірний вектор поведінки. Якщо у середовищі розвитку дитини будуть переважати особи з девіантною, або протиправною поведінкою, то, звичайно, вірогідність прояву такої поведінки у цієї дитини буде досить високою.

Суспільно правомірна активність людини полягає в глибокому засвоєнні правових знань, моделюванні стійких правомірних переконань, соціально активній поведінці людини. Правомірна поведінка людини залежить від достовірності й глибини набутих людиною знань про право та суспільно-правові явища з подальшим практичним застосуванням цих знань, а також від ступеня сформованого ціннісного ставлення у вигляді поваги, довіри до права [6, с. 91–95].

Не варто недооцінювати правове виховання особи в державному суспільстві. Мова йде саме про правове виховання як про формування в особи ціннісних правових установок, вироблення правомірного світогляду на основі норм природного права і суспільної моралі та звичаїв, а також поваги до позитивного права держави і до норм глобалізованого правового простору.

Правове виховання є складовою правової соціалізації особи та спрямоване на глибоке розуміння аспектів і рівнів цінності права, свідоме ставлення до прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, повагу до правового порядку, сумлінну реалізацію норм права [7, с. 100–108].

Держава повинна піклуватися про те, щоб громадяни мали сформований належний рівень правової культури та правосвідомості. Важливо, щоб цей процес не був заідеологізованим, а навпаки, щоб особа відчувала, що їй ніхто не нав'язує жодних суспільних моделей та ідеалів, окрім як заохочується правомірне самоствердження.

Правосвідомість особи, як сукупність ідей, уявлень особи про позитивне право необхідно формувати на принципі взаємозв'язку і взаємодоповнення природного і позитивного права. У правовій державі і демократичному суспільстві людина повинна відчувати цю взаємодію у домінуванні загальнолюдських цінностей і принципів, що беруть початок з норм природного права, а також, антропоцентризму у нормах позитивного права.

Формування правової культури окремого індивіда через усвідомлення призначення права, його змісту, основних ідей є запорукою поваги до права, до прав людини та сприяє формуванню ціннісного правового світогляду і розуміння принципів функціонування цивілізованого соціуму.

Культура, як загальноцивілізаційне явище, пропонує людині деякі певні зразки поведінки, які реалізуються в процесі досягнення конкретної мети. Саме тому, в межах «рідного» культурного середовища ми почуваємося впевнено, безпечно, а потрапляючи до іншої культури, відчуваємо загрози, наражаємося на несподіванки доки не вивчимо прийнятих у ній культурних значень і традицій [8, с. 63]. Така особливість притаманна і правовій культурі певного суспільства. Це не означає, що людина повинна безумовно інтегруватися до правового простору певного суспільства і забути правові традиції і принципи за якими вона формувала свій правовий світогляд. Мова йде про те, що у глобалізованому просторі, формуючи правомірну поведінку особи, потрібно зважати на світові тенденції і виклики, щоб не бути ізольованим від світового правового простору.

Висновки. Отже, ми дійшли висновку, що правомірне самоствердження особи у суспільстві є основою її гармонійного існування в природно-правовому полі держави в межах природно-правового простору і триває протягом життя на основі засвоєння норм суспільної моралі, загальнолюдських ідеалів, усвідомлення цінності і призначення права та безумовності у дотриманні основних прав людини.

Формування правомірного вектору розвитку індивіда передбачає взаємодію основних соціальних інститутів задля розвитку правової культури, правосвідомості та правомірних соціальних установок, що сприятиме зменшенню проявів неправомірної поведінки людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціум (суспільство людей). (2020). URL: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t5.pdf>.
2. Вільна енциклопедія Вікіпедія. (2018). *Суспільство*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> Суспільство.
3. Усенко Ю.О. (2023). Правова та правомірна поведінка: співвідношення, особливості в умовах воєнного стану. *Сімдесят сьомі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки. Інтернет конференція*. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4439/>.
4. Переш І.Є., Бариська Я.О. (2019). Теоретичні характеристики правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. Випуск 59. Том 1. С. 66–70.
5. Парута О. В. (2018). Просоціальна правова активність особи. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. Вип. 7. С. 69–76.
6. Романова А. (2014). Правомірна поведінка як умова самоствердження людини. *Юридичний вісник*. № 6. С. 91–95.
7. Кривицький Ю. (2022). Правове виховання та правова реформа: прояви взаємозв'язку та взаємовпливу. *Юридичний вісник*. № 2. С. 100–108.
8. Штопка П. (2020). Соціологія. Аналіз суспільства. Львів: Колір ПРО. 800 с.